

Т.Б. Жумадилова*, Р.Д. Досжан, Г.И. Супугалиева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: zhumadilova_tolkyn@mail.ru

ЭКОНОМИКАНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНДАҒЫ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ РӨЛІ

Мақалада жалпы мемлекет экономикасының тұрақты дамуындағы банк жүйесінің маңыздылығы баяндалған. Қазіргі жағдайда коммерциялық банктердің тұрақты даму мәселелері ерекше өзекті болып отыр, өйткені олар жалпы ел экономикасының жағдайын анықтайды. Сонымен бірге коммерциялық банктер ішкі және сыртқы ортаның, цифрлық трансформацияның және ауысудың әртүрлі факторларының әсерінен жұмыс істейді.

Бұл мақалада теориялық талдау әдісін қолдана отырып, коммерциялық банктердің тұрақты дамуын бағалаудың ережелері мен әдістеріне шолу жасалған. Зерттеу нәтижесінде коммерциялық банктерді тұрақты дамыту экономикалық мазмұнын ашудың теориялық тәсілдері жасалды, сондай-ақ дамудың тұрақтылығын бағалаудың қолданыстағы әдіснамалық тәсілі банк бес компонентті ескере отырып негізделген: экономикалық, әлеуметтік, экологиялық, институционалдық және технологиялық. Банк секторының тұрақты дамуына жасалып жатқан іс-шаралардың жаһандық және Отандық бетбұрыстары көрсетіле келіп, қазіргі таңдағы банктердің тұрақты дамуындағы мәселелердің алғышарттары анықталды.

Мақалада тұрақты даму көрсеткіштерін қалыптастыру тәсілдері қарастырылған. Авторлар шетелдік және отандық банктерге тән тұрақты даму саласындағы жаһандық үрдістерді қарастырды. Талдау негізінде банк ұйымдарының тұрақты даму элементтерін пайдалану және оған бетбұрыстар ұсынылған.

Түйін сөздер: тұрақты даму, коммерциялық банк, тұрақтылықты бағалау, ESG даму, тұрақты даму көрсеткіштері.

T.B. Zhumadilova*, R.D. Doszhan, G.I. Supugaliyeva

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: zhumadilova_tolkyn@mail.ru

The role of the banking system in the sustainable development of the economy

The article outlines the importance of the banking system in the sustainable development of the economy of the state as a whole. In modern conditions, the issues of sustainable development of commercial banks are becoming especially relevant, since they determine the state of the country's economy as a whole. At the same time, commercial banks operate under the influence of various factors of the internal and external environment, digital transformation and transition.

This article provides an overview of the rules and methods for assessing the sustainable development of commercial banks using the method of theoretical analysis. As a result of the research, theoretical approaches to the disclosure of the economic content of the sustainable development of commercial banks have been developed, as well as the existing methodological approach to assessing the sustainability of the bank's development, taking into account five components: economic, social, environmental, institutional and technological. The global and domestic turns of the ongoing events in the sustainable development of the banking sector are reflected, the prerequisites for the actual development of modern banks are identified.

The article discusses approaches to the formation of indicators of sustainable development. The authors examined global trends in the field of sustainable development, characteristic of foreign and domestic banks. Based on the analysis, the use of elements of sustainable development of banking organizations and turns to it are presented.

Key words: Sustainable development, commercial bank, sustainability assessment, ESG development, indicators of sustainable development.

Т.Б. Жумадилова*, Р.Д. Досжан, Г.И. Супугалиева
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: zhumadilova_tolkyn@mail.ru

Роль банковской системы в устойчивом развитии экономики

В статье изложена важность банковской системы в устойчивом развитии экономики государства в целом. В современных условиях особенно актуальными становятся вопросы устойчивого развития коммерческих банков, поскольку они определяют состояние экономики страны в целом. При этом коммерческие банки функционируют под влиянием различных факторов внутренней и внешней среды, цифровой трансформации и перехода.

В данной статье представлен обзор правил и методов оценки устойчивого развития коммерческих банков с использованием метода теоретического анализа. В результате исследования разработаны теоретические подходы к раскрытию экономического содержания устойчивого развития коммерческих банков, а также обоснован существующий методологический подход к оценке устойчивости развития банка с учетом пяти составляющих: экономической, социальной, экологической, институциональной и технологической. Отражены глобальные и отечественные повороты проводимых мероприятий в устойчивом развитии банковского сектора, выявлены предпосылки для актуального развития современных банков.

В статье рассмотрены подходы к формированию показателей устойчивого развития. Авторы рассмотрели глобальные тенденции в области устойчивого развития, характерные для зарубежных и отечественных банков. На основе анализа представлено использование элементов устойчивого развития банковских организаций и повороты к нему.

Ключевые слова: устойчивое развитие, коммерческий банк, оценка устойчивости, ESG развитие, показатели устойчивого развития.

Кіріспе

Қазіргі әлемде банктердің тұрақты дамуы – бұл мүдделі тараптармен қарым-қатынасты басқару тұрғысынан банктердің қызметін жүзеге асыруда басшылыққа алатын принциптер мен міндеттемелердің жиынтығы. Тұрақты даму саласындағы түйткілді мәселелерді шешу жолдарын қарастыра отырып, банктер өздерінің мақсаттарына, олардың даму стратегиясының ережелеріне негізделеді, сонымен қатар тұрақты даму саласындағы халықаралық стандарттарда бекітілген тұлғааралық мінез-құлық нормалары мен қағидаттарын қолданады.

Тұрақты даму саласындағы халықаралық стандарттарды банктердің пайдалануы олардың қызметінің үздік халықаралық тәжірибеге сәйкестігін қамтамасыз етудің және тұрақты даму саласындағы мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізудің қажетті шарты ретінде қарастырылады.

Тұрақты даму – бұл инфрақұрылым мен өнеркәсіпті жаңғыртуды, «жасыл» экономиканы, кедейлік және теңсіздікпен күресті қамтитын кешенді концепция. Біріккен Ұлттар Ұйымы және басқа да халықаралық ұйымдар өкілдерінің пікірінше, қоғам жақын болашақта осылайша дамуы керек. Экономика жылдам қарқында «жасылға» өзгеруде, «жауапты тұтынумен» байланысы бар және бұрын болмаған мүлде

басқа бизнес мәдениетін қолдайтын, жаңа ой толғауын қолданатын ұрпақ келуде. Осыған сүйене отырып, соңғы жаһандық дағдарыстан кейінгі он жыл ішінде қаржы саласы халықтың сенімін қайтарған жоқ. Кейбір жағдайларда ол акционерлердің сенімін ақтамағанын еуропалық банктердің баға белгілеулерінен көруге болады.

Тұрақты даму саласындағы банктердің негізгі рөлі оны қаржыландыру үшін жағдай жасау болып табылады. Сонымен қатар, банктер қажетті инфрақұрылым мен тұрақты қаржы құралдарын, атап айтқанда «жасыл» ипотеканы, «жасыл» облигацияларды, сондай-ақ «жасыл» несиелерді құру және қаржы институттарына көмектесу арқылы адамдар мен бизнеске ғаламшардың болашағына қатысуына мүмкіндік беруі керек. Қаржы секторы ең алдымен тұрақты даму мақсаттарына көшумен байланысты тәуекелдерді есепке алуы және тәуекелдің жоғарылауы ең алдымен өз қызметінде тұрақты даму мақсаттарын елемеумен байланысты екенін түсінуі керек. Сондықтан ESG тәуекелдерін анықтау, бағалау, бақылау және стресс-тестілеу жүйелерін құру қажет.

Осы негізде зерттеу объектісі ретінде коммерциялық банктер, ал зерттеу пәні ретінде сол банктердің экономикалық қызметі алынып отыр.

Зерттеу гипотезасы – банктер экономиканың тұрақты дамуын қозғаушы институт.

Дүниежүзілік экономика дамуының қазіргі кезеңіндегі негізгі маңызды қаржы саласы, атап айтқанда, банк ісіне байланысты бизнес. Несиелік мекемелердің экономиканың тиімді дамуын қамтамасыз ететін функцияларды орындауының тұрақтылығы елдің қарқынды экономикалық өсуі мен тұрақты дамуының негізгі факторы болып табылады. Көптеген ірі несиелік мекемелердің басшылығы бірте-бірте қазіргі жағдайларда бәсекелестік артықшылықты негізгі қайратты жағы қызмет көрсету сапасы, басқару жүйесінің тиімділігі, стратегиясы, бизнес-процестер мен ұйымдық құрылымды жақсартуға бағытталған ұйымдар алады деген қорытындыға келеді.

Әдебиетке шолу

Тұрақты даму ұғымы түрлі қырынан зерттеліп келеді. Біріккен Ұлттар Ұйымы (United Nations, 2021) тұрақты дамуды – «болашақ ұрпақтардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне зиян келтірмей, қазіргі қажеттіліктерді қанағаттандыратын даму» деп бекітеді. Экономикалық өсу, әлеуметтік интеграция және қоршаған ортаны қорғау оны қамтамасыз етудің басты міндеттері.

Нәтижелер ағымдағы қажеттіліктердің қанағаттандырылмағанын және күн тәртібінде 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған тұрақты даму ықтимал жаһандық дағдарыс жағдайында бір жылға жоспарлардың құрылмағанын көрсетеді (Ifield et al., 2022).

Тұрақты даму мәселелері бойынша банктер өз қызметінде БҰҰ Жаһандық шартының қағидаттарына адал екендіктерін мәлімдейді: адам құқықтарын қорғау бойынша: адам құқықтарын қорғауды жүзеге асы-

рады және құрметтейді; адам құқықтарын бұзуға қатыспауын қамтамасыз етеді. Еңбек қатынастары бойынша: банктер ұжымдық шарттар жасасу құқығын қолдайды және мойындайды; мәжбүрлі және балалар еңбегін және жұмыс орнындағы кемсітушілікті жоюға ықпал етеді (Kostyakina, 2010). Сыбайлас жемқорлықпен күрес мәселесіне келетін болсақ: банктер сыбайлас жемқорлықтың барлық түрлеріне және басқа да заңсыз әрекеттерге, оның ішінде бопсалау мен парақорлыққа төзбейтінін мәлімдейді.

Бұл тұрғыда цифрландыру тұрақты экономиканы трансформациялауға, инклюзивті өсуге және жалпы өнімділікті арттыруға бағытталған, ал онлайн-банкинг пен сауда маңызды рөл атқарады. Тұрақты цифрлық қаржы және финтех департаменті жақында цифрлық қаржы мен экологиялық тұрақтылық арасындағы қарым-қатынасты зерттеудің жаңа желісінің орталығында болды (Yan et al., 2022).

Нассиридің айтуынша, FinTech және жасыл қаржыландыру Париж келісіміне және тұрақты даму мақсаттарына (SDG) жету мақсаты реттеушілер үшін, әсіресе дамушы елдер үшін өте маңызды. Банк институттары инновациялық технологияларды, соның ішінде блокчейн, жасыл банкинг және онлайн банкингті енгізу арқылы елдің тұрақты дамуына қол жеткізуде маңызды рөл атқарады (Nassiry, 2019).

Жоғарыда аталған зерттеулер көрсеткендей, банктердің тұрақты даму саласындағы рөлі айтарлықтай жоғары дәрежеде екенін байқауымызға болады. Алайда нақты экономикалық тұрақты дамуға беретін әсерін бағалауда қолданылатын көрсеткіштер мен критерийлер жүйесінің, қаржылық емес есептілік стандарттарының жоқтығын да айтып өту қажет.

1-кесте – Тұрақты даму көрсеткіштеріне банк жүйесінің әсер ету рөлін айқындайтын бағыттар

Көрсеткіш	Банк жүйесінің рөлі
Қоршаған ортаны қорғауды қаржыландыру бойынша әрекеттер	<ul style="list-style-type: none"> - Банктік несиелеу табиғи ресурстарға негізделген салаларды – ауыл және орман шаруашылығын, балық шаруашылығын, энергетиканы дамытуға бағытталған. - Қоршаған орта мен табиғатты қорғау жобаларына инвестиция құю. - Жауапты несиелеу – бұл жобалардың немесе жалпы қарыз алушылар бизнесінің экологиялық және әлеуметтік тәуекелдерін бағалау бойынша банктің саясаты мен іс-шаралар кешені. - Тұтынушының іс-әрекетінің экологиялық және әлеуметтік скринингін қолдану және осы салаларда тұтынушылардың өнімділігін өлшеу. - Демеушілік және қайырымдылық

Көрсеткіш	Банк жүйесінің рөлі
Денсаулықты қорғау саласындағы тенденциялар	<ul style="list-style-type: none"> - Банк ішінде де, одан тыс жерлерде де тұрақты даму қағидаттарын таратуға ықпал ететін корпоративтік мәдениетті қалыптастыру. - Қызметкерлерді жайлы жұмыс орындарымен қамтамасыз етумен байланысты ішкі процестерді тиімді басқару. - Салауатты өмір салты ережелерін сақтау
Энергия тұтыну (ЖІӨ бірлігіне және жан басына шаққанда)	<ul style="list-style-type: none"> - Банктердің қызмет үдерісіне энергияны басқару менеджменті жүйесін енгізу. - Энергия мен материалдарды үнемдеуге байланысты ішкі процестерді басқару. - Ғимараттарды энергия үнемдейтін модернизациялау бағдарламаларына инвестициялау және жел парктері мен жаңартылатын энергия секторын дамыту
Ескерту: (Горбунова и др., 2015) авторлармен дереккөз бойынша құрастырған	

Тұрақты дамуға қол жеткізудегі банк жүйесінің рөлін бағалайтын 1-кестеде келтірілген көрсеткіштер біздің елімізде практикалық түрде жүзеге асырылуда. Табиғи ресурстарға негізделген салаларды дамытуға бағытталған несиелендіруге келетін болсақ, Қазақстанда осы мақсаттар үшін мамандандырылған несиелік мекемелері құрылған. Атап айтқанда, банктер мемлекеттік және облыстық агроөнеркәсіп кешенін қаржыландырудың белсенді саясатын жүргізіп, ауыл шаруашылығын дамытуда мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруға атсалысуда. Жауапты несиелеу қағидалары несиелік мекемелердің ішкі құжаттарында да көрсетіледі.

Тұрақты дамудың басым бағыттарын сақтау және әлеуметтік-экологиялық көрсеткіштерді бағалау негізінде несиелеу, банктер үшін өздерінің әлеуметтік және экологиялық тәуекелдерін басқаруға мүмкіндік береді, бұл қаржылық қызметтің тұрақтылығы, банктің беделі, яғни оның табыстылығы және жалпы экономиканың тұрақтылық дәрежесі үшін өте маңызды болып табылады (Selyavina, 2013).

Еліміздің банктері өздері қаржыландыратын жобалар мен ұйымдарды мұқият таңдауға тікелей мүдделі. Банк клиенттері өз бизнесін жүргізу барысында банктің активтері мен беделіне қауіп төндіруі мүмкін. Бұл тұрақтылықты ескеру және несиелік бағалау мен портфельді талдау, банктерде шешім қабылдаудың барлық процестерінде бұл критерийлер өте маңызды рөл атқаратынын көрсетеді.

Қазақстанның несиелік ұйымдарының тұрақты дамуының негізгі бағыттарының бірі корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік болып табылады:

- банктерде әлеуметтік маңызы бар жобалар жүзеге асырылады;

- су тасқынынан зардап шеккен ардагерлер ұйымы мен оқу орындарын демеушілік және қайырымдылық, материалдық қамтамасыз ету жұмыстары жүргізілуде.

Соңғы кездері қазақстандық банктер энергия үнемдеу тенденцияларын енгізуге, материалдар мен энергияны үнемдеуге байланысты ішкі процестерді басқаруға және осы саладағы корпоративтік мәдениетті қалыптастыруға кірісті. Мысалы, көптеген банктер мыналарды жүзеге асырады:

- кіріс және шығыс ағындарымен байланысты банк қызметін тұрақты бақылау және баға беру, соның ішінде тиісті көрсеткіштерге мониторинг жүргізу және нормалау жүйесін әзірлеу;

- банктің, соның ішінде оның қызметкерлерінің іс-әрекеттері мен бизнес-процестерінің қоршаған ортаға тікелей әсерін барынша азайту; банктің табиғи және энергетикалық ресурстарды пайдалануы, оның ішінде халық тұтынатын тауарларды басқару сапасын, банк жеткізушілерінің тауарлары мен қызметтерін өндіру стандарттарын, суды, қалдықтарды кәдеге жарату жолымен пайдалану;

- банк клиенттерінің экологиялық жауапкершілігінің тетіктерін әзірлеуде, оның ішінде қоршаған ортаны сақтау және қалпына келтіру, жаңартылатын энергия көздерін дамыту және пайдалану жобаларын қаржыландыруға қатысу арқылы банктің рөлін күшейту;

- банктің корпоративтік мәдениетіне қоршаған ортаны қорғау, сақтау, қалпына келтіру бойынша әлеуметтік маңызы бар іс-шаралар арқылы экологиялық жауапкершілік тетіктерін банкпен танымал ету; банк қызметкерлерінің экологиялық жауапкершілігінің ережелері мен стандарттарын енгізу, соның ішінде экологиялық жауапкершілік тетіктерін пайдалана отырып жұмыстың мақсаттары мен әдістерін түсіну,

қоршаған ортаны сақтауға қызығушылықты ояту.

Өз қызмет шеңберінде банктер аймақтардың дамуына айтарлықтай әсер етеді, осыған байланысты банк мезгіл сайын аралас салаларға және тұтастай алғанда экономикаға мультипликативті әсерді бағалайды. Банктер ірі коммерциялық ұйым бола отырып, негізгі мүдделі тараптардың мүдделері үшін жасалған экономикалық құнды бөлу кезінде елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына өз үлесін қосады (Lavrushin et al., 2016).

Дәл сол кезде елдегі тұрғын үй құрылыс жинақ жүйесін дамыту бойынша операциялық қызмет барысында банктер қоғам мен экономикаға айтарлықтай үлес қосуда. Қазақстандықтарға тұрғын үй мәселесін шешуге көмектесе отырып, банктер мемлекеттің дамуына және азаматтардың өмір сүру деңгейін жақсартуға тұрақты қолдау жасайды. Экономикалық тиімді және тұрақты қызмет мақсатына қол жеткізуде банктер экологиялық және әлеуметтік мәселелердегі, сондай-ақ корпоративтік басқарудағы озық халықаралық тәжірибеге сүйенеді.

Банктер сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтайды, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат пен тәжірибені жүзеге асырады және қолдайды.

Барлық деңгейдегі банктердің басшылары қарамағындағы қызметкерлерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресінің үлгісін көрсетуде, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың іске асырылуын қадағалап, көтермелеп және қадағалауды талап етеді. Банктер өз лауазымды тұлғаларының, жұмыскерлерінің, мердігерлерінің сыбайлас жемқорлық және оған қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша хабардарлығын арттырады. Банктерде қызметкерлер сыбайлас жемқорлықты жою үшін жүйелі түрде оқытылады.

Әдіснама

Әлемдік тәжірибеде коммерциялық банктің қаржылық жағдайы мен тұрақтылығын бағалау әдістерінің айтарлықтай саны бар. Бұл әдістерді екі топқа бөлуге болады:

1) орталық банктер, қадағалау органдары қолданатын әдістер;

2) тәуелсіз ақпараттық агенттіктер пайдаланатын банк рейтингтері.

Айта кетсек, бұл әдістердің әрқайсысы сандық көрсеткіштерді талдауға негізделген, ал сапалық көрсеткіштердің барлығы бірдей қол жетімді емес, бұл банк жағдайын толық бағалау

сапасын төмендетеді. Барлық зерттелетін әдістер әдетте капиталды, өтімділікті, пассивтер мен активтердің сапасын, табыстылықты талдауға негізделген. Әрбір техниканың артықшылықтары да, кемшіліктері де бар. Зерттелетін әдістердің негізгі кемшілігі олардың барлығы дерлік жалпыға қолжетімді ақпаратқа негізделген, бұл пайдаланушылар шеңберін айтарлықтай кемітеді. Бұл әдістерді тек аудиторлар қолдана алады.

Жоғарыда атап өтілгендей, коммерциялық банктердің тұрақтылығын бағалауды әзірлеу, біздің ойымызша, бес құрамдас бөлікке (жергілікті критерийлерге) бөлуді талап етеді:

- экономикалық тұрақтылық;
- әлеуметтік тұрақтылық;
- экологиялық тұрақтылық;
- институционалдық тұрақтылық;
- технологиялық тұрақтылық.

Банктің ішкі бөлімшелерін және цифрландыру деңгейін бағалау, бизнес-процестерді автоматтандыру, оның ішінде өзіне-өзі қызмет көрсету арналарын дамыту (қызметтер мен функциялардағы цифрлық арналар), процестің жылдамдығын дамыту (офлайн, онлайн, нақты уақыт режимінде), машиналық оқытуды дамыту, соның ішінде деректерді басқару жүйелері, қызметтерді дамыту, 7/24 қолжетімділікті, өзгеру жылдамдығын талдауды жеңілдету, нарыққа кіру бағалау кезеңін қамтиды. Банктің және банктік операциялардың қауіпсіздік деңгейін талдауы негізгі құрылымдық элементтердің (меншік иелері, топ-менеджерлер, әлеуметтік байланыстар, физикалық байланыстар, персонал, құрал-жабдықтар, объектілер) қауіпсіздігін бағалауды қамтиды. Банктің оффлайн инфрақұрылымының даму деңгейін талдау «бір терезе» жүйесінің, электронды кезектің, колл-орталықтың, күту залының және т.б. бар немесе жоқтығын көрсетеді. Бұл олардың жабдықталуын талдауды қамтиды. Банктің онлайн-инфрақұрылымының даму деңгейін, ресми сайттың, жеке тұлғалар мен кәсіпорындардың және IP, интернет-банкингтің, интернет-коммерцияның және т.б. қолжетімділігін бағалауын және оның пайдалануын қамтиды. Оған мобильді қосымшаларды талдау кіреді. Банкті ақпараттық қамтамасыз ету деңгейін бағалау ақпараттың сәйкестігін, өзектілігін және жаңару жылдамдығын талдауды қамтиды (Semenova et al., 2021).

Шындығында, нәтижелер FinTech, жасыл қаржыландыру және жасыл инновацияларды банк мекемелерінің күнделікті операцияла-

рына енгізу SP-ге жету үшін маңызды екенін көрсетеді. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері банк менеджерлері мен заң шығарушылар үшін көптеген практикалық басқарушылық кеңестер берді. Оларға жаңа технологияларды пайдалану және жалпы экологиялық тұрақтылық көрсеткіштерін жақсарту үшін экологиялық таза бағдарламаларды қаржыландыру, табиғи ортаға басқарушылық қатынасты жақсарту және банктерде тиісті жасыл инновациялық мәдениеттерді орнату кіреді. Сонымен қатар, Бангладеш банкі (мемлекеттің орталық банкі) және үкімет блокчейн, онлайн-банкинг, мобильді банкинг және цифрлық несиелеу сияқты жаңа технологияларды ұқыпты енгізетін банк мекемелеріне өтемақы төлеу немесе марапаттау арқылы GF және инновацияларды көтермелеп қолдай алады. Сонымен қатар бұл әртүрлі жаңартылатын энергия көздері, энергия тиімділігі, жасыл индустрияны дамыту және қалдықтарды басқару сияқты экологиялық таза жобаларды қамтиды және бұл іс-шаралар ұйымның жетістіктері мемлекет үшін тиімді. Тұрақты өнімділікті арттыру үшін менеджерлер мен саясаткерлер жаңа технологияларды, GF және инновацияларды қабылдауға назар аударуы керек (Yan et al., 2022).

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Қайырымдылық пен демеушілік – банктердің корпоративтік мәдениетінің негізгі бөлігі болып табылады және банк қызмет ететін аумақтың әлеуметтік, саяси және экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ететін қоғам өміріне қатысудың дәстүрлі бағыттарының бірі (Adrian, R., Susan, E., 2022).

Банк үшін қайырымдылық қызмет пен демеушілік банктің іскерлік беделін нығайту және ішкі корпоративтік мәдениетін дамыту тұрғысынан маңызды болып табылады. Банк қайырымдылық көмек көрсету туралы келіп түскен барлық өтініштерді қарайды және қызметкерлерді әртүрлі қатысу нысандарындағы қайырымдылық жобаларына тарту бағдарламасын әзірлейді: жеке ақшалай және басқа да қайырымдылық жұмыстар, әрбір қызметкердің ортақ іске өзінің жеке үлесін қосу мүмкіндігі. Банктің қайырымды, демеуші және меценатты көмек көрсетуі «Отбасы Банк» АҚ қайырымдылық ережелеріне қатаң сәйкес жүзеге асырылады.

2019 жылы екі ұйымға жалпы сомасы 3,5 млн теңгеге демеушілік көмек көрсетілді:

2019 жылы 21 ақпанда Алматыда «Бизнестегі әйелдер» форумын ұйымдастырғаны үшін «Парыз» қоғамдық қайырымдылық қоры және 2019 жылы 20 ақпанда Астанада «Jas qanattar – business trends» жастар кәсіпкерлік форумын ұйымдастырғаны үшін Қазақстанның іскер әйелдер қауымдастығы. Сондай-ақ 2019 жылы «Шахматты дамыту қоры» Қоғамдық қорының 2018 жылы Банк қолдау көрсеткен қайырымдылық жобасы жүзеге асырылды (Қазақстан Республикасы «Отбасы банк» АҚ).

Жыл ішінде Банктің өз бастамасымен және жеке қаражаты есебінен мұқтаж жандарға көмек көрсету бойынша көптеген жұмыстар атқарылды. Банктің Орталық аппараты мен филиалдарының қызметкерлері 2019 жылдың 7 мамырында Ұлы Отан соғысының ардагерлеріне, аз қамтылған отбасыларға және Талғар «Нұр» қайырымдылық отбасылық балалар үйіне 2019 жылдың желтоқсан айында құттықтау және азық-түлік себетін сатып алу үшін қаражат жинауға бастамашылық етті. Бүгінгі таңда бан жүйесі нарық инфрақұрылымының қозғаушы іргетасы болғандықтан, банк секторының тиімді жұмыс жасауы ел экономикасының тұрақты дамуына тікелей әсерін береді. Шетелдік несиелік институттарының қызметінде тұрақты даму тұжырымдамасын қолданудың әлемдік үрдістері отандық банк нарығында көрініс тапқанын атап өткен жөн.

2-кесте – Тұрақты дамудың жаһандық рейтингі

Орын	Мемлекет	Ұпай
1	Финляндия	85.90
2	Швеция	85.61
3	Дания	84.86
4	Германия	82.48
5	Бельгия	82.19
10	Эстония	81.58
59	Қазақстан	71.64
70	Түркия	70.38
76	Сингапур	69.98
77	Өзбекстан	69.84

Ескерту: Ranking of countries by achieving the Sustainable Development Goals (2021) авторлармен дереккөз бойынша құрастырған

Рейтингті талдай отырып, 2021 жылға арналған тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша елдердің жаһандық рейтингінде Қазақстан 6-шы сатыға көтеріліп, 59-орынға (бір жыл бұрын – 65-ші орын) ие болғанын айта аламыз. Біздің еліміз рейтинг бойынша Өзбекстан, Сингапур, Түркия, Малайзия және Бразилия сынды мемлекеттерден жоғары орында орналасқан.

Қазақстанның Даму банкі (ҚДБ, «Бәйтерек» холдингінің еншілес ұйымы) тұрақты даму саясатын 2019 жылы бекіткен болатын. Осы саясат негізінде тұрақты дамуға ұмтылатын мүдделі тараптар тізімі мен қаржы институттарына келтіретін әсер деңгейін анықтайтын мүдделі тараптарға арналған карта даярланған болатын. Қазақстан даму банкінің басты мақсаты – шикізаттық емес секторға инвестиция құю негізінде ұлттық экономикамыздың тұрақты дамуын қолдау болып табылады. ҚДБ әлеуетті инвестициялау жобалары бойынша және экспорпен байланысты операциялар үшін әлеуметтік-экономикалық әсер деңгейі бойынша жіктеуге мүмкіндік беретін арнайы құрал ретінде және

жобалардың оң экологиялық әсерін бағалайтын даму индексын қарастырған.

Жалпылай атап айтқанда, ҚДБ қызметі 17 тұрақты даму мақсаттарының кем дегенде 12-не тікелей немесе жанама ықпал ете алады – мысалы, ТДМ №9 (индустрияландыру, инновациялар және инфрақұрылым), ТДМ №10 (теңсіздікті азайту), ТДМ №12 (жауапты тұтыну және өндіріс), және т.б. Нақтылағанда, банк экологиялық таза өндіріс пен ресурстарды үнемдейтін жобаларды (№ 7 және № 13 ТДМ) қаржыландырады. Атап айтқанда, ҚДБ несиелік портфелінде климаттың өзгеруінің салдарын азайтуға (салдарын жұмсартуға) ықпал ету мақсатында жаңартылатын энергия көздері мен энергия тиімділігін арттыруға бағытталған 6 жоба бар. Қазіргі таңда ҚДБ несиелік портфеліне жел энергиясын, су энергиясын, күн энергиясын пайдалана отырып, баламалы энергия көздерін қарастыру және жаңартылатын энергия саласындағы жобаларды қосып отыр (Қазақстан Республикасы Даму банкі ресми сайты <https://www.kdb.kz>).

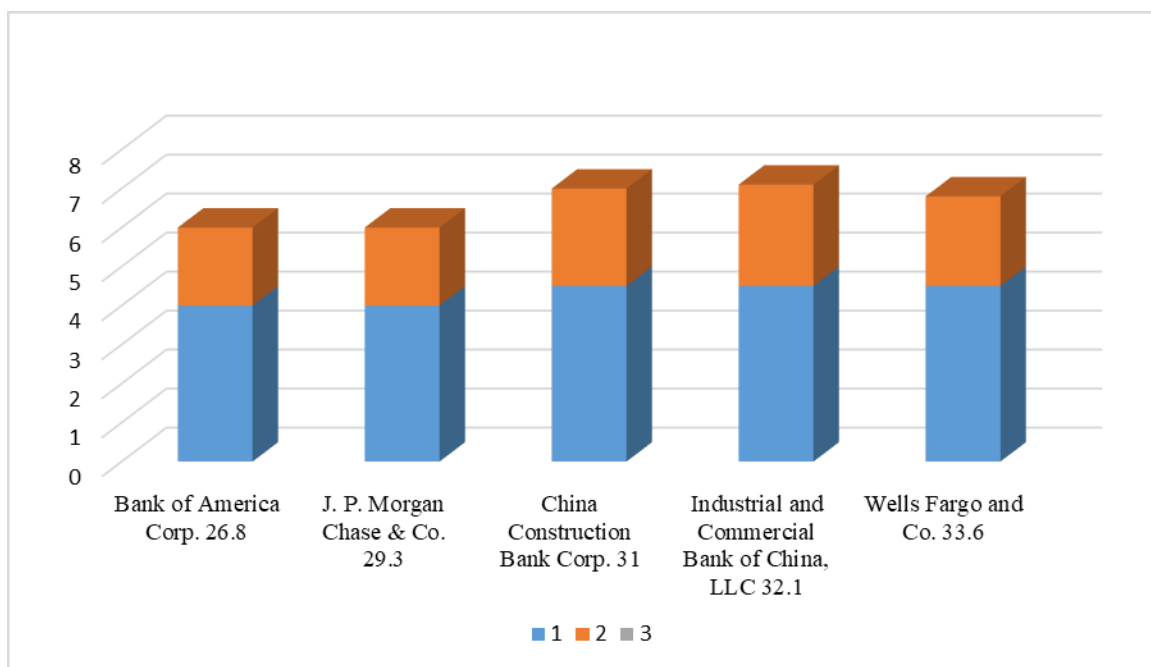
3-кесте – Мемлекеттік жоспарлау жүйесімен тұрақты даму мақсаттарының міндеттерін қамту

№	Мақсаттар	ТДМ мақсаттарын қамту
1.	Кедейлікті жою	40-50
2.	Ашаршылықты жою	100
3.	Салауатты өмір салты және салауаттылық	100
4.	Барлығына сапалы білім беру	90
5.	Гендерлік теңдік	20
6.	Таза су және канализация	90
7.	Құны аз және «таза» энергия	100
8.	Лайықты жұмыс және экономикалық өсу	90
9.	Инфрақұрылымды дамыту, инновациялар	100
10.	Теңсіздікті азайту	90
11.	Тұрақты қалалар мен елді мекендер	100
12.	Жауапты тұтыну және өндіру	80
13.	Климаттың өзгеруімен және оның салдарымен күрес	80
14.	Теңіз экожүйесін сақтау	0
15.	Жердегі экожүйелерді сақтау	10-20
16.	Бейбітшілік, әділдік және тиімді институттар	80
17.	Тұрақты даму үшін серіктестік	90

Ескерту: Қазақстан Республикасы электронды үкімет сайтынан алынған дереккөз бойынша авторлармен құрастырған

Жалпы, Қазақстан үшін тұрақты даму саласында оң үрдістің байқалғаны БҰҰ Жаһандық орнықты даму баяндамасында айтылған бо-

латын. Негізгі бес ТДМ жақсы көрсеткіштер көрсеткен, ал қалған көрсеткіштер бойынша жағдай тұрақты, төмендемеген.

1-сурет – Банктердің ESG тәуекел рейтингтері

Ескерту: United Nations. Sustainability (2021) дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

Деректерді талдай отырып, ESG тәуекел рейтингтерісі компанияның маңызды ESG салалық тәуекелдеріне ұшырауын және компанияның осы тәуекелдерді қаншалықты жақсы басқаратынын өлшейді деп айта аламыз. Bank of America Corp. және J. P. Morgan Chase & Co. компанияларындағы ESG материалдық тәуекелдерді басқару деңгейі орташа. Ал қалған үш компанияның басшылығы – Chinese Construction Bank Corp. және Industrial and Commercial Bank of China, LLC, сондай-ақ Wells Fargo and Co – жоғары деңгейде.

Осы бағалау негізінде SDG 4 санатқа бөлуге болады:

1. Толық қамту: SDG 2 «Аштық» (100%), SDG3 «Денсаулық» (100%), SDG4 «Білім» (100%), SDG7 «Энергетика» (100%), SDG9 «Инфрақұрылым және индустрияландыру» (100. %), SDG11 «Қалалар» (100%);

2. Жоғары қамту: SDG8 «Өсу және жұмыспен қамту» (91,7%), SDG16 «Бейбітшілік және әділдік» (91,7%), SDG12 «Тұтыну және өндіріс» (90,9%);

3. Салыстырмалы түрде жоғары қамту: SDG1 «Кедейлік» (85,7%), SDG6 «Су» (87,5%), SDG10 «Теңсіздік» (80%).

4. Орташа және төмен қамту: SDG5 «Гендерлік теңдік» (77,8%), SDG17 «Әріптестік» (73,7%), SDG13 «Климаттың өзгеруімен күрес» (60%), SDG15 «Жер экожүйесі» (25%), SDG14 «Теңіз экожүйесі» (10%).

SDG 14-ке келетін болсақ, оның қолдану мүмкіндігі басқа көрсеткіштермен салыстырғанда төмен, өйткені Қазақстанның теңізге шығу мүмкіндігі жоқ.

Бұл инфрақұрылым Қазақстанның тұрақты дамуға (ТД) міндеттемесін қайта қарауға мүмкіндіктер береді. 2018 жылдың қарашасында Қазақстан ұлттық саясат пен басымдықтардың жаһандық ТДМ-на сәйкестігін бағалады. Бағалау «Қазақстан-2050» Стратегиясы, Ұлт жоспары – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев бастаған бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам, 2025 жылға дейінгі стратегиялық жоспар және әлеуметтік жаңғыртудың 5 қадамы негізінде жасалған. Осы

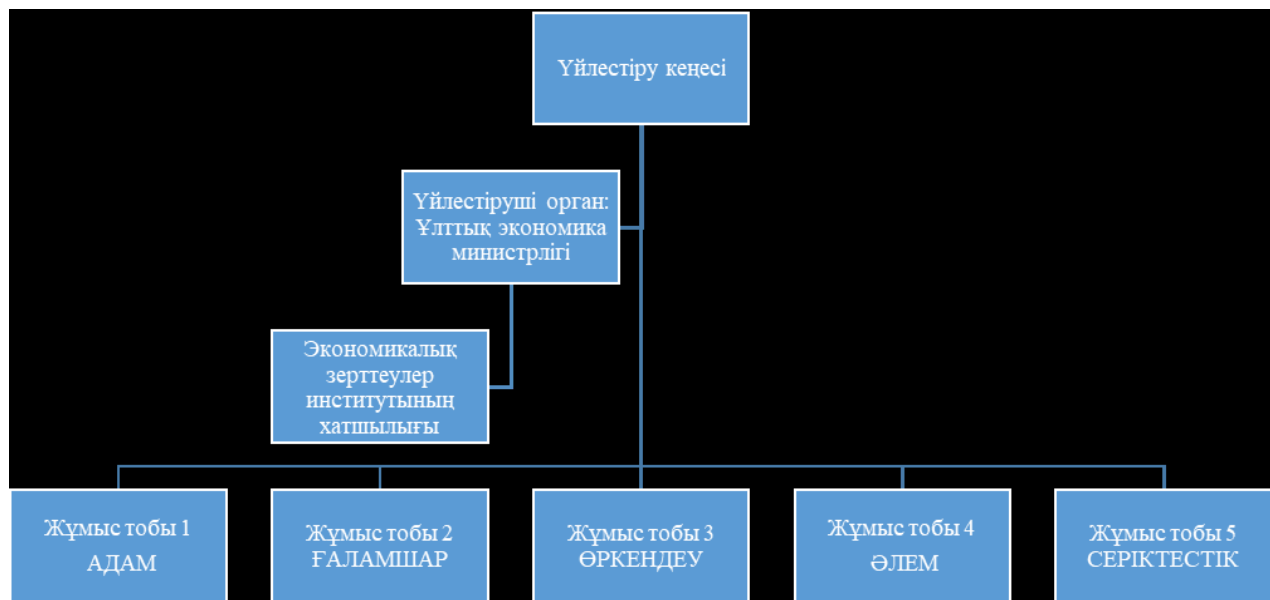

ұлттық басымдықтардың кейбіріне 2019 жылғы Жоғары деңгейдегі саясат форумында ерекше назар аударылған, теңсіздікті азайтуға бағытталған тақырыптарда да көрініс тапқан. Қолданыстағы ұлттық басқарма мен саяси шаралардың

тұрақты даму мақсаттарымен сенімді сәйкестігі, (Қазақстан Республикасының ерікті ұлттық шолуын қараңыз) осы саладағы тиімді мониторинг ұлттық және жаһандық саясаттың мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететінін болжайды.

2-сурет – Мемлекеттік жоспарлау құжаттары жүйесіне ТДМ интеграциясы
Ескерту: Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған

3-сурет – Қазақстандағы тұрақты даму саласындағы өлшем мен саясатты үйлестіру құрылымы
Ескерту: Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған

Осыған қарамастан, тиімді мониторинг жүргізудің негізгі міндеті – мемлекеттер қолдайтын, қолжетімді және ұлттық статистикалық әлеуетті дамытуды қамтамасыз ететін функционалдық жүйенің болуы.

Қорытынды

Жалпы алғанда, банктер тұрақты даму саласы мынадай жаһандық үрдістермен сипатталады:

- біріншіден, бұл осы саладағы мақсат мен стратегияны рәсімдеу. Бұл құжаттар инвестициялауда әлеуметтік және экологиялық әсерді бағалау критерийлерін, тұрақты даму саласындағы есептілікті қамтитын халықаралық деңгейдегі компанияларда қабылданған тәжірибе;

- екіншіден, банктердің қоршаған ортаны басқару жүйесін енгізуі. Көптеген қаржылық ұйымдар ISO 14001 стандарты негізінде қоршаған ортаны басқару жүйесін әртүрлі бөлімшелерде кіріктіреді;

- үшіншіден, қазіргі тәжірибе көрсеткендей, әлем банктері ISO 9001 стандартын басшылыққа ала отырып, сапа менеджментін жетілдіріп, сертификаттауды бастап кеткен;

- төртіншіден, тұрақты даму қағидаларын экологиялық және этикалық тұрғыдан корпоративтік мәдени даму бағдарламаларын дайындау және іске асыру. Сонымен қатар, ірі банктердің басым көпшілігі жаһандық есептілік бастамасының тұрақты дамуында есептілік нұсқауларының талаптарын пайдалана отырып, тұрақты даму саласындағы есептерді шығарады. Бұл Тұрақты даму қағидастарын ұстанатын салалардың және тұтастай алғанда елдегі несиелік ұйымдардың тұрақты дамуына қол жеткізуіне әсер етеді. (Semenova, 2019).

Отандық несиелік ұйымдарында персоналдың денсаулығын сақтау саласында да шаралар жүзеге асырылуда. Қазақстанның несиелік мекемелерінде тұрақты дамуды жүзеге асырудың негізгі бағыттарының бірі корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік болып табылады. Жалпы алғанда, несиелік ұйымдардың тұрақты даму элементтерін пайдалану тәсілдерінің келесі эволюциясын бөліп көрсетуге болады:

Банктер сондай-ақ өз қызметінде БҰҰ Жаһандық шартының қағидастарын ұстанатынын мәлімдейді:

- адам құқықтарын қорғау саласында:

- Банк халықаралық деңгейде жарияланған адам құқықтарының қорғалуын қамтамасыз етеді және құрметтейді;

- Банк адам құқықтарының бұзылуына қатыспауына сөз береді.

- еңбек қатынастары саласында:

- Банк ұжымдық шарттар жасасу құқығын қолдайды және таниды;

- Банк мәжбүрлі және балалар еңбегін жоюға ықпал етіп, жұмыс және жұмыспен қамту салаларындағы кемсітушілікке жол бермейді.

- қоршаған ортаны қорғау саласында:

- Банк қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне сақтықпен қарауды қолдайды;

- Банк қоршаған ортаны сақтау деңгейін көтеретін бағдарламаларды іске асырады;

- Банк экологияға оң әсерін беретін таза технологияларды дамытуға және жүзеге асыруға көмектеседі.

Ал сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес саласында:

- Банк бопсалау мен пара алуды қоса алғанда, сыбайлас жемқорлықтың барлық түрлеріне және басқа да заңсыз әрекеттерге мүлдем төзбеушілік танытады.

Жүргізілген зерттеулер келесі қорытындылар жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта «коммерциялық банктердің дамуының тұрақтылығы» анықтамасы үш көзқарас тұрғысынан қарастырылады: 1) тепе-теңдік күйі ретінде; 2) әртүрлі факторлардың әсерінен функцияларды үзіліссіз орындау мүмкіндігі; 3) орта және ұзақ мерзімді перспективада оның қызметінің тұрақтылығы.

Біздің ойымызша, тұрақтылық – бұл банктің бүкіл даму кезеңіндегі жағдайының сапалық сипаттамасы, ол оның тепе-теңдік күйінде қалуына және сыртқы және ішкі орта факторларының өзгеру жағдайында өз функцияларын үзіліссіз орындауына мүмкіндік береді. Банк дамуының тұрақтылығы экономикалық, әлеуметтік, институционалдық және технологиялық құрамдас-тарды ескере отырып, теңгерімді болуы керек.

Зерттеу нәтижесінде авторлар бес құрамдас бөлікті ескере отырып интегралдық көрсеткішті есептеуді қарастырады: экономикалық, әлеуметтік, экологиялық, институционалдық және технологиялық. Бұл тәсілді коммерциялық банктер қаржылық-несиелік ұйымының тұрақты даму стратегиясын жасау кезінде қолдана алады.

Осылайша, қазіргі уақытта банк секторы нарықтық инфрақұрылымның іргелі элементі болып табылады, оның тиімді жұмыс істеуі мен дамуына тұтастай алғанда ел экономикасының тұрақты дамуы байланысты. Шетелдік несиелік ұйымдардың қызметінде тұрақты даму тұжырымдамасын қолданудың жаһандық тенденциялары отандық банк нарығында да көрініс тапқанын атап өткен жөн.

Әдебиеттер

1. Adrian, R., Susan, E. The Global Architecture of Multilateral Development Banks // Routledge. – 2022. – №1. – pp. 104.
2. Ifield, J. D., & Yang, C. – (2022). Arranged marriages in multilateral Partnerships–Investigating sustainable human development financing of belize in the world bank group: A brand relationship theory approach. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 8(4) doi:10.3390/joitmc8040197
3. Kostyakina, A.S. Imperatives of sustainable economic development in the system of strategic goals of banks // *Terra economicus*. – 2010. – №2. – pp. 74-81.
4. Lavrushin, O., Varlamova V., Valentseva D.: Stability of the banking system and development of banking policy // *Monograph*. – 2016. – №3. – pp. 50-55.
5. Nassiry, D. The Role of Fintech in Unlocking Green Finance–Policy Insights for Developing Countries; ADBI Working Paper 883; Asian Development Bank Institute: Tokyo, Japan, 2019; pp. 315–336.
6. Ranking of countries by achieving the Sustainable Development Goals. 2021. available at: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/v-globalnom-rejtinge-stran-po-dostizheniyu-cur-kazahstan-podnyalsya-na-6-strochek-operediv-braziliyu-malajziyu-turciyu-i-singapur>
7. Selyavina, E. The concept of global sustainable development and the role of development banks in its implementation // *Financial life*. – 2013. – №2. – pp. 80-84.
8. Semenova N.N., Ivanova I.A., Griбанov A.V. Assessment of external factors influence on commercial bank deposit policy formation based on dynamic modeling. *Espacios*. 2019;40(13):29.
9. Semenova N. N., Ivanova I. A., Vasil’kina A. A. Sustainable development assessment of commercial banks based on the analytic hierarchy process. *Finance: Theory and Practice*. 2021;25(4):121-135. DOI: 10.26794/2587-5671-2021-25-4-121-135
10. Sustainalytics analytical portal: <https://www.sustainalytics.com/esg-rating/bank-of-america-corp/1007897295>
11. United Nations. Sustainability. 2021. Available online: <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability/> (accessed on 30 March 2021).
12. Yan, C., Siddik, A. B., Yong, L., Dong, Q., Zheng, G. -, & Rahman, M. N. (2022). A two-staged SEM-artificial neural network approach to analyze the impact of FinTech adoption on the sustainability performance of banking firms: The mediating effect of green finance and innovation. *Systems*, 10(5) doi:10.3390/systems10050148
13. Горбунова Н.В., Новокрещенова О.А. Устойчивое развитие экономики страны: роль банковской системы. *Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева*, (3 (34)), 47-55.
14. Қазақстан Республикасы Даму банкі ресми сайты: <https://www.kdb.kz/corporate-governance/sustainable-development/>
15. Қазақстан Республикасы «Отбасы банк» АҚ ресми сайты: <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/sustainable-development/>
16. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы: <https://www.stat.gov.kz/>
17. Қазақстан Республикасы электронды үкімет сайты: <https://egov.kz/cms/ru/zur>.

References

1. Adrian, R., Susan, E. The Global Architecture of Multilateral Development Banks // Routledge. – 2022. – №1. – pp. 104.
2. Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan: <https://www.stat.gov.kz/>
3. Electronic Government of the Republic of Kazakhstan: <https://egov.kz/cms/ru/zur>
4. Gorbunova N.V., & Novokreshhenova O.A. (2015). Ustojchivoe razvitie jekonomiki strany: rol’ bankovskoj sistemy [Sustainable development of the country’s economy: the role of the banking system]. *Vestnik Volzhskogo universiteta im. V. N. Tatischeva*, (3 (34)), 47-55.
5. Ifield, J. D., & Yang, C. – (2022). Arranged marriages in multilateral Partnerships–Investigating sustainable human development financing of belize in the world bank group: A brand relationship theory approach. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 8(4) doi:10.3390/joitmc8040197
6. Kostyakina, A.S. Imperatives of sustainable economic development in the system of strategic goals of banks // *Terra economicus*. – 2010. – №2. – pp. 74-81.
7. Lavrushin, O., Varlamova V., Valentseva D.: Stability of the banking system and development of banking policy // *Monograph*. – 2016. – №3. – pp. 50-55.
8. Nassiry, D. The Role of Fintech in Unlocking Green Finance–Policy Insights for Developing Countries; ADBI Working Paper 883; Asian Development Bank Institute: Tokyo, Japan, 2019; pp. 315–336.
9. Official website of Otbasny Bank of the Republic of Kazakhstan: <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/sustainable-development/>
10. Official website of the Development Bank of Kazakhstan: <https://www.kdb.kz/corporate-governance/sustainable-development/>
11. Ranking of countries by achieving the Sustainable Development Goals. 2021. available at: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/v-globalnom-rejtinge-stran-po-dostizheniyu-cur-kazahstan-podnyalsya-na-6-strochek-operediv-braziliyu-malajziyu-turciyu-i-singapur>

turciyu-i-singapurSelyavina, E. The concept of global sustainable development and the role of development banks in its implementation // *Financial life*. – 2013. – №2. – pp. 80-84.

12. Semenova N.N., Ivanova I.A., Griбанov A.V. Assessment of external factors influence on commercial bank deposit policy formation based on dynamic modeling. *Espacios*. 2019;40(13):29.

13. Semenova N. N., Ivanova I. A., Vasil'kina A. A. Sustainable development assessment of commercial banks based on the analytic hierarchy process. *Finance: Theory and Practice*. 2021;25(4):121-135. DOI: 10.26794/2587-5671-2021-25-4-121-135

14. Sustainalytics analytical portal: <https://www.sustainalytics.com/esg-rating/bank-of-america-corp/1007897295>

15. United Nations. Sustainability. 2021. Available online: <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability/> (accessed on 30 March 2021).

16. Yan, C., Siddik, A. B., Yong, L., Dong, Q., Zheng, G. -, & Rahman, M. N. (2022). A two-staged SEM-artificial neural network approach to analyze the impact of FinTech adoption on the sustainability performance of banking firms: The mediating effect of green finance and innovation. *Systems*, 10(5) doi:10.3390/systems10050148

17. Website of the e-Government of the Republic of Kazakhstan: <https://egov.kz/cms/ru/zur>.